

Др Мирјана Брковић
 Универзитет у Новом Саду - Централна библиотека
 mbrkovic@uns.ac.rs

Open Access to Science Information

Хања, Крит, 6–8. август 2010. године

Конференција *Open Access to Science Information: Trends, Models and Strategies for Libraries* која је претходила годишњој скупштини IFLA-е одржана је 6–8. августа у Хањи (*Χανιά*), другом по величини граду на Криту у Грчкој, у организацији Међународне асоцијације библиотечких удружења и институција (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA) и Међународног друштва за примењене стохастичке моделе и обраду података (Applied Stochastic Models and Data Analysis International Society – ASMDA International) у просторијама Медитеранског института за агрономију (The Mediterranean Agronomic Institute of Chania).

Приступни говор одржала је председавајућа Конференције, Анти Катсирику (Anthi Katsirikou), из Библиотеке Универзитета у Пиреју. Она је истакла да је смисао организовања конференције о отвореном приступу (ОП) научним информацијама да се кроз дијалог библиотекара, научника и издавача допринесе проналажењу ефикасних решења за публикавање научних радова.

Прва сесија носила је назив „Најбољи примери из праксе и менаџмент“. Каталин Мишори (Katalin Miszori), са Универзитета у Сент Иштвану у Мађарској, навела је у својој презентацији као добар пример рад на стварању репозиторијума при Библиотеци Ветеринарског факултета. Коришћен је *ePrints* систем у којем је решен проблем чувања и заштите комплексних дигиталних објеката, а ауторка је истакла чињеницу да би свака академска библиотека требало да начини свој репозиторијум.

Изузетно предавање одржала је Лора Бауеринг Мулен (Laura Bowering Mullen), Библиотека Ратгерс универзитета из Њу Џерсија у Сједињеним Америчким Државама, која је поставила питање улоге отвореног приступа у раду са корисницима у академским библиотекама, истичући чињеницу да се ретко говори о начинима интеграције, промоције и коришћења ових докумената који су често недовољно видљиви и нема јасног става о њиховом квалитету, те се корисници одлучују за традиционалне изворе информација. Ауторка је поставила питање образовања будућих библиотекара за коришћење ових извора.

Коаутори, Манолис Кукуракис (Manolis Koukourakis) из Библиотеке Критског универзитета, Грчка, и Анђела Репановић (Angela Repanovice) са Трансилванског универзитета у Брашову, Румунија, говорили су о транспарентности научних истраживања из перспективе

репозиторијума са аспекта маркетиншких принципа и техника, при чему се репозиторијум третирао као производ. Као примери коришћена су два најстарија репозиторијума – у Брашову и на Криту.

Наташа Чубракаку (Natassa Tsubrakakou) из Атине и Панореа Гајтану (Panorea Gaitanou) са Јонског универзитета на Крфу, презентовале су рад на тему управљања виртуелним светом у библиотекама – *Second Life* програма и информационе писмености корисника. Оне су приказале кратак филм који се може користити као водич кроз библиотечке фондове у којем се електронски извори виде као помоћ, а не као препрека.

Члан Програмског комитета и председавајући друге сесије била је Гордана Стокић Симончић са Филолошког факултета у Београду, што је пружио могућност да се међународној јавности прикаже стање библиотекарства у Србији. Пријављени учесници из Србије били су Мирјана Брковић, Ана Ивковић и Зоран Здравковић.

У уводном говору, Гордана Стокић Симончић истакла је чињеницу да је *Национална стратегија за развој информационог друштва у Републици Србији* донета 2006. године, али да није било могуће предвидети у какву ће кризу доспети економија у читавом свету и у Србији. Према се у наведеном документу библиотекарима не додељује значајнија улога у информатичком описмењавању, ипак се српско библиотекарство данас развија у друштву које је стратешки оријентисано на научни развој, у којем се повећавају улагања у науку, образовање и културу, а библиотекари очигледно препознају своју улогу у информационом описмењавању. Идеал слободног приступа информацијама и идејама, свакоме, у свако доба и свугде, како је ауторка истакла, води до отвореног приступа, а отворена комуникација рађа слободан ум, те је сесију назвала: *Open your line, open your mind, open your society*.

Мирјана Брковић, из Централне библиотеке Универзитета у Новом Саду, размотрала је различите ставове академских аутора према политици ОП. Поставила је питање зашто се до сада није отворио приступ научној литератури, ако би то допринело уклањању свих баријера одмах, али је јасно да постоје аргументи и за и против политике отвореног приступа. У презентацији су приказани резултати добијени на основу анкетања научних радника са Универзитета у Новом Саду.

Ана Ивковић из Библиотеке Института за онкологију и радиологију Србије из Београда реферисала је на тему нових технологија у научном свету, говорећи о порталима са отвореним приступом, друштвеним

мрежама као изворима научних информација. ОП руши све техничке и финансијске препреке у научном свету, стари модели објављивања чланака у папирној форми замењују се електронским, ограничавање приступа научним информацијама је прескупо и утиче директно на развој науке, док су слободна размена информација, њихово публиковање, дискусија о њима и ревидирање радова само неке од добробити отвореног приступа. Стварају се нови научни портали, научни блогови и друштвене мреже које покрећу научни развој.

У трећој сесији, која је носила назив „Репозиторијум“, представљено је пет радова. Прво предавање одржале су колегинице из Шпаније, Ксантал Ромагера (Xantal Romaguera) и Кармен Реверте (Carmen Reverté) из института IRTA из Барселоне. Приказале су како је основан репозиторијум за њихову институцију током 2010. године као кључна полуга за промене у рангирању и видљивости истраживања на самом институту IRTA. Пројекат израде репозиторијума имао је три фазе – студија контекста, обрада докумената и примена. Планирају да пронађу објективне алатке за проверу квалитета репозиторијума и да сарађују са сличним репозиторијумима.

Управник библиотеке Петра хришћанског универзитета у Сурабаји, Индонезија, Лио Тонг Тјек (Liauw Tonong Tjiek, Aditya Nugraha), један од пионира у изради репозиторијума, говорио је о Меморијалном репозиторијуму националног блага Сурабаје који је креирала Универзитетска библиотека у сарадњи са различитим департманима Универзитета. Репозиторијум је сада наставно средство за предавања о локалној историји и извор за истраживање, али је истакнута и веза која је преко њега успостављена са друштвеном заједницом.

Веома корисно било је и предавање Клер Банди (Claire Bundy), менаџера за пословни развој из BioMed Central, Енглеска, која је представила најновија достигнућа у развоју дигиталних репозиторијума и на који начин се они у свету користе. Одговорила је на питања зашто су институцијама неопходни репозиторијуми, на који начин их је могуће максимално искористити, а приказала је и две студије случаја – Метрополитен универзитета из Манчестера и Лекара без граница.

Другог дана Конференције било је четири сесије, а прва међу њима носила је назив „Часописи“. Абделмашид Буаза (Abdelmajid Bouazza) и коаутор Ахмед бин Хамед Ал-Синани (Ahmed bin Hamed AL-Sinani) са Департмана за библиотекарство и информационе науке са Султан Кабус универзитета, Оман, испитали су коришћење часописа и репозиторијума са отвореним приступом на факултетима у земљама у развоју. Испитивање је урађено на примеру Султаната Оман и закључили су да је научни значај часописа био одлучујући фактор да ли ће га научници користити. Само у неким случајевима, истовремено појављивање чланка у отвореном приступу са изворним часописом имало је утицаја на

Учесници Конференције

читаност. Приступ овим часописима није играо значајну улогу, а показало се да нема значаја ни претходно искуство научника са степеном коришћења информација у отвореном приступу.

Агелики Иконому (Ageliki Oikonomou) из Библиотеке Универзитета у Пиреју, говорила је о претплати на научне часописе у академским библиотекама и питању отвореног приступа, те о развоју покрета за ОП, као и о савременим трендовима у овој области.

Наталија Тимираос (Natalia Timiraos), представник BioMed Central, истакла је у свом раду да одговор академских институција и начин организовања научне комуникације директно утичу на публиковање научних чланака у отвореном приступу, да институције морају да се прилагођавају новом тренду благовремено. Приказани су примери и последице прихватања ОП у појединим институцијама (Макс Планк институт у Немачкој, BioMed Central).

Следећи рад бавио се утицајем политике заштите ауторских права на часописе са отвореним приступом, посебно у грчком издаваштву. Излагање на ту тему имала је Асимија Н. Влачаки (Assimina N. Vlachaki), а рад је урађен са коауторком Кристином Уркухарт (Christine Urquhart) са Одсека за информатичке науке Универзитета у Велсу.

У оквиру сесије „Публикације и публиковање“, прво предавање одржале су Роксана Теодору (Roxana Theodorou) са Јонског универзитета и Уранија Конста (Ourania Konsta) из Библиотеке Јонског универзитета у Грчкој. Говориле су о креирању репозиторијума у сродним научним дисциплинама. С обзиром на то да се цене претплате на научне часописе повећавају, као и број научних часописа, док се библиотечки буџети или не повећавају, или се смањују, чиме се потребе академске јавности не задовољавају, економски је оправдано стварање предметних репозиторијума. Овај став ауторке су поткрепиле анализом трошкова претплате на часописе у поређењу са публиковањем у отвореном приступу.

Аутори следеће презентације били су Кристо Х. Скиадас (Christos H. Skiadas) и Јианис Димотикалис (Yiannis Dimotikalis) са Техничког универзитета на Криту, Грчка. Презентација се разликовала од осталих, јер

су аутори размотрили научну комуникацију са аспекта истраживача на основу искуства добијеног током претходних деценија.

Уследило је обухватно и инспиративно предавање Мајкла Колмана (Michiel Kolman), потпредседника за научне односе Elsevier-а, Холандија, који је тврдио да је циљ сваког издавача да обезбеди трајни приступ резултатима научних истраживања, да се коришћењем различитих путева може достићи тај циљ, а потом је приказао различите врсте отвореног приступа – зелени пут, златни пут, пут закаснелог приступа, а указао је и на могуће недостатке публикавања са ОП за поједине чиниоце у научном свету.

Деспина Коку (Despoina Gkogkou), библиотекар на Универзитету у Патрасу, Грчка, презентovala је рад на којем су коаутори били Панос Георгиу (Panos Georgiou) и Цаконас Гијанис (Tsakonias Giannis). Радило се о студији случаја отвореног приступа електронским изворима у академским библиотекама, са нагласком на њихову праксу да преузму водећу улогу у промоцији принципа ОП. На Универзитету у Патрасу креиране су *Pasithe* (електронска платформа за научне часописе) и *Dexameni* (дигитална архива грчких научних часописа), а ствара се инфраструктура за индексирање и презентовање свих врста дигиталних иницијатива, са циљем да прерасте у формални регистар дигитализованих грчких научних извора.

Претпоследња сесија носила је наслов „Услуге и технологија“, а приказано је неколико студија случаја. Доминик Тејт (Dominic Tate) са Универзитета у Нотингему, исцрпно је приказао узајамно умрежавање репозиторијума какво постоји у Великој Британији, како је повезивање структурирано, како функционише и како се сличне мреже могу створити и у другим земљама. Подвукао је да умрежавање служи повећању видљивости научних резултата читавих подручја и води стандардизацији репозиторијума.

Студент са Универзитета у Чукуби Шо Сато (Sho Sato), са још пет аутора, приказао је Пројекат ZS – како би се проценио степен цитираности чланака из *Zoological Science* (научни часопис рангиран као 83/127 у својој области). Исти чланци објављени су и у институционалним репозиторијумима, те се процењивала цитираност на основу прегледа репозиторијума и на основу читања е-часописа, као и разлика између цитираности у годинама када је постојао и репозиторијум. Закључак је да репозиторијум није умањио коришћење часописа, али и то да иако је часопис стекао нове читаоце, број цитата се није повећао.

Две библиотекарке из Уганде, Марија Г. Н. Мушке (Maria G. N. Muscke) и Сара Мбага са Макерере универзитета из Кампале, говориле су о унапређењу нивоа рада у удаљеним здравственим установама у Уганди путем ојачавања приступа информационом ресурсима. Здравствени радници у удаљеним сеоским подручјима нису користили информационе изворе из Медицинске библиотеке Универзитета у Макаререу, спроведена је њихова обука кроз курсеве које су водили библиотекари, учесници су позитивно оценили курс, а повећао се и број наруџбина копија докумената.

Панагиотис Статопулос (Panagiotis Stathopoulos) презентовао је анализу урађену са коауторима Никосом Хусосом (Nikos Houssos) и Георгиосом Ставруом (Georgios Stavrou) из Националног документационог центра Грчке о технолошким трендовима, техничким захтевима и моделима за обезбеђење одрживости технолошке подршке библиотекама у променљивом окружењу у којем је неопходно бринути и о економском аспекту. Размотрили су следећа питања: да ли је оправдано примењивати отворени приступ, како користити решења у виду *cloud computing*-а, да ли би требало пружати софтверске услуге и да ли је потребна виртуелизација у комбинацији са дигиталним библиотечким каталозима. Нагласили су да се у библиотекама увек мора имати у виду задовољење потреба крајњег корисника.

Гуледи Дузјол (Guleda Duzyol), Зехра Таскин (Zehra Taskin) и Јашар Тонта (Yasar Tonta) са Хачетепе универзитета у Анкари, Турска, анализирали су узајамно цитирање којим је могуће открити мапе интелектуалних структура на пољу отвореног приступа. Они су проценили значај чланака о отвореном приступу као истраживачком подручју користећи библиометријске технике и научну визуелизацију, тестирајући узорак од 281 чланка објављених од 2000. до 2010. године. Аутори су створили мапу која показује најважнија питања на том подручју, најпознатије и најутицајније научне чланке, најзначајније ауторе и часописе са подручја ОП.

Последња сесија Конференције, „Квалитет и евалуација“, имала је два учесника. Први, Аријел Глен (Ariel Glenn), задужен за развој софтвера у Википедија задужбини у Сан Франциску, САД, приказао је тешкоће контроле квалитета у интерактивном и отвореном Интернет окружењу, са студијом случаја медицинских текстова у Википедији. Корисник се пита да ли је могућа контрола тачности и квалитета у енциклопедији у којој свако може бити уредник. Дискутовао је о појму квалитета и упутио на историју уређивања чланка у Википедији, онлајн-вики дискусије о садржају, величини и природи група уредника, као и да постоји суд о томе да ли је чланак вишег или нижег квалитета. Истакао је да се размишља о томе како да се у будућности обезбеди менаџмент квалитета овог пројекта.

Други на сесији, а последњи говорник на Конференцији, био је Аристидис Мелетиу (Aristeidis Meletiou) са Техничког универзитета на Криту, који је разматрао питање стварања и попуњавања књижних збирки, узимајући у обзир аспекте који се не смеју занемарити, а то су цена, задовољење потреба читалаца и њихових захтева, тако да се у раду препоручују правила за оне који одлучују о набавци у библиотекама.

Сви учесници су прихватили *Изјаву о отвореном приступу за отворено друштво* (Statement on Open access for Open Society) која је упућена Генералној скупштини IFLA-е. На Конференцији је било учесника из 16 земаља са 4 континента, а неки од најављених говорника били су одсутни. Присутни аутори имали су прилику да посете Археолошки и Поморски музеј у Хањи, археолошко налазиште у Кнососу и главни град Крита Хераклион са Археолошким музејом.